

Ольга Новицька

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ КАФЕДР ПЕДАГОГІКИ В УКРАЇНІ У 1920-ТІ РОКИ

В останні роки історія розвитку науки в Україні посідає належне місце серед різноманітних проблем, які порушують українські дослідники. Проблема підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів в Україні, а також питання організації наукового життя були актуальними і у 1920-ті роки, коли відбувався процес реформування освітньої галузі і особлива увага надавалася підготовці молодих наукових та викладацьких сил, які мали уособлювати нову політику молоді республіки – класову і партійну.

Досліджуючи питання організації науково-педагогічних установ України в 1920-ті роки, звернемо увагу на діяльність науково-дослідних кафедр, які фактично стали першими осередками підготовки нової наукової та науково-педагогічної інтелігенції.

Різні аспекти даної проблеми відображені у роботах як сучасних дослідників, так і тих, які жили та працювали раніше. Серед них Я. Столяров, С. Ю. Семковський, Я. П. Ряпшо, М. А. Бистров, Л. В. Иванова, В. В. Липинський, М. М. Кузьменко, О. Ю. Осмоловська та інші [1, с. 142; 6, с. 392; 8, с. 147–154; 11, с. 248; 17, с. 233–239; 19, с. 156; 20, с. 5–13; 21, с. 81–102]. Ми ставимо за мету висвітлити процес організації науково-дослідних кафедр в Україні у 1920-ті роки як провідних наукових установ, розглянути діяльність науково-дослідних кафедр педагогіки і їх персональний склад, структурну організацію, провідні напрями науково-дослідної роботи.

Початок 20-х рр. ХХ ст. став своєрідним рубежем в історії розвитку української науки. Першим кроком до підпорядкованості Української академії наук (УАН), створеної у 1918 р. ще за часів гетьманату, та науки в цілому державним установам було заснування Наркомосом, під керівництвом Г. Ф. Гринька, Комісії для перетворення «буржуазної» УАН на всеукраїнську державну установу – ВУАН. Нарком освіти також ініціював реформу в системі вищої освіти та науки. Наслідком перебудови науки стала організація науково-дослідних кафедр, як самостійних наукових структур, підпорядкованих Укрголовпрофосу (Українське головне управління професійної освіти), у складі якого для цієї мети було створено спеціальний Науковий комітет (1921). У 1924 р. його виокремлено в самостійне

управління Наркомосу, що отримало назву Укрголовнаука [23, арк. 65]. У «Кодексі законів про народну освіту УСРР» (1922) зазначалися положення щодо утримання науково-дослідних кафедр: «Науково-дослідні кафедри з усіма їх закладами утримуються за рахунок Наркомосу, мають свої штати і складають кошториси на своє утримання» [9, с. 163].

У науковому відношенні робота науково-дослідних кафедр проходила у тісному зв'язку з діяльністю ВУАН, керівні органи якої знаходилися в Києві. Науково-дослідні кафедри звітували перед Академією про результати своїх досліджень, брали участь у з'їздах та конференціях, що організувала ВУАН. «Органами, що видають всією науковою роботою на Україні є: Науковий комітет Наркомосу і Українська академія наук», – зазначалося у «Кодексі законів про народну освіту УСРР» [9, с. 163].

Сам процес організації науково-дослідних кафедр розпочався у 1921 р. після постанови Раднаркомом УСРР від 2 грудня 1921 р. «Про утворення науково-дослідних кафедр та забезпечення науково-дослідних кафедр» [2, с. 126]. Кафедри створювалися при вищих навчальних закладах, а також окремо. Вони були самостійними дослідними установами, хоч і користувалися лабораторіями і кабінетами вузів і були зобов'язані сприяти вузам в науковій роботі.

Згідно з Положенням про науково-дослідні кафедри УСРР, їхнім завданням була «розробка, під керівництвом найбільш відомих вчених-дослідників, наукових проблем та підготовка до наукової та викладацької діяльності осіб, які прагнуть займатися науковою роботою та мають для цього необхідні знання та хист. Кафедри відкриваються за певними науковими дисциплінами, які мають важливе значення для державного будівництва. Тематику кафедри отримують від Укрголовпрофосу, далі складають для себе програми досліджень та список тем для наукової розробки. Наукова робота на кафедрах організована на колективних засадах, проте можна проводити і індивідуальні дослідження. Робота науково-дослідних кафедр проходить у взаємозв'язку з роботою Академії. Кафедри звітуються Академії, беруть участь у з'їздах та конференціях та не залежать від вишів» [18,

с. 115]. Розпочавши у такий спосіб свою роботу, вони отримували перспективу розвиватися в науково-дослідні інститути шляхом укрупнення, злиття споріднених наук або через підсилення своєї наукової та матеріальної міці.

Науково-дослідним кафедрам була визначена структура і штати, що відповідали планам і характеру їхньої діяльності. До особового складу кафедри входили: керівник кафедри, керівники секцій, дійсні члени, наукові співробітники, аспіранти. Керівники кафедр, секцій і дійсні члени обиралися загальними зборами кафедри, що складалася з висококваліфікованих учених, які вели самостійну науково-дослідну роботу, ухвалювалися Науковим комітетом та затверджувалися на посаді колегією Укрголовпрофосу. На загальних зборах кафедри призначалися, а

затверджувалися Науковим комітетом Укрголовпрофосу, наукові співробітники, які розпочинали наукову підготовку під керівництвом своїх професорів або самостійно. Аспіранти обиралися з осіб, які закінчили вуз та виявили прагнення до наукової роботи по своїй спеціальності. Разом з тим, кандидатів на ці посади – керівників, дійсних членів, співробітників і аспірантів могли пропонувати також наукові асоціації і навіть окремі компетентні особи [9, с. 165–166].

Кількість науково-дослідних кафедр збільшувалася, зростала і чисельність аспірантів. Так, у другому півріччі 1921 р. Науковим комітетом Укрголовпрофосу були засновані перші 38 кафедр (див. табл. 1), всі вони були відкриті в столиці УСРР – Харкові, в інших містах провадилася підготовча робота.

Таблиця 1

Кількість заснованих кафедр восени 1921 р.

	Сільсько-господарські	Індустріально-технічні	Медичні	Ветеринарні	Фізико-математичні	Хімічні	Біологічні	Соціальні	Всього
Харків	4	12	-	2	8	2	2	8	38

[4, с. 119].

На 1922 р., відповідно до «Операційного плану Укрголовпрофосу», планувалося відкрит-

тя 100 науково-дослідних кафедр по всій Україні (див. табл. 2).

Таблиця 2

	Сільсько-господарські	Індустріально-технічні	Медичні	Ветеринарні	Фізико-математичні	Хімічні	Біологічні	Соціальні	Всього
Харків	5	8	6	2	6	2	2	6	37
Київ	7	4	6	1	5	2	2	6	33
Одеса	2	2	3	-	3	1	1	3	15
Катеринослав	5	5	2	-	1	2	-	1	11
Кам'янець-Подільський	1	-	-	-	1	-	-	1	3
Ніжин	-	-	-	-	-	-	-	1	1
По всій Україні	15	19	17	3	16	7	5	18	100

[4, с. 119].

Однак, за досить короткий час реалізувати повністю поставлені завдання не вдалося можливим. У березні 1922 р. були відкриті 53 кафедри, в яких працювало 295 наукових працівників і навчався 121 аспірант [1, с. 84]. Із них в Харкові було 39 кафедр, в яких налічувалося 137 науко-

вих працівників, аспірантів – 105; в Катеринославі було створено 11 кафедр, але роботу розпочали 6, на яких працювали 39 наукових співробітників (з них 12 аспірантів). В Ніжині на той час існувала 1 кафедра (історії культури і мови), у ній нараховувалося 5 наукових співробітників, з них

1 аспірант. В Києві та Одесі було створено по 1 кафедрі педології, на яких навчалося 3 аспіранти, хоча планувалося відкрити 33 відповідні кафедри в Києві і 15 в Одесі [3, с. 136–138]. На 1923 р. по всій

Україні нараховувалося 88 науково-дослідних кафедр із загальною кількістю аспірантів 535 чол (див. табл. 3).

Таблиця 3

Мережа науково-дослідних кафедр та кількість аспірантів на 1923 р.

Міста	Сільськогосп	Інд.-технічні	Медичні	Ветеринарні	Фізико-мат.	Хімічні	Біологічні	Соціальні	Гірничозавод	Природничі	Всього кафедр	Аспірантів
Харків	4	10	4	1	6	3	2	6	-	-	36	242
Київ	3	3	2	-	4	1	2	6	-	-	21	98
Одеса	2	2	4	-	2	-	-	6	-	4	20	133
Катеринослав	-	-	-	-	1	1	1	1	4	-	8	43
Кам'янець-Подільський	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2	10
Ніжин	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	9
Разом	9	15	10	1	14	4	5	21	4	4	88	535

[30, арк. 6].

Найбільша кількість кафедр зосереджувалася в Харкові, Києві та Одесі, тобто у великих містах України. При них було створено аспірантуру для підготовки молодих наукових кадрів та викладачів вищих шкіл із студентів – випускників, що закінчили вищу школу. Нормативний термін навчальної підготовки аспірантів визначено 2-річний, але з особливого дозволу Наукового комітету він міг бути продовжений або зменшений. Термін навчання аспіранта-заочника становив 2–2,5 роки, вони мали ті самі права, що і решта аспірантів, лише не отримували стипендію. При цьому аспірантів зобов'язали складати два екзамени – «політмінімум» та українську мову [23, арк. 68–69].

«Піклування про матеріальне забезпечення аспірантів, як майбутнього кадру викладачів і наукових працівників, бере на себе держава, яка забезпечує аспірантів натуральним пайком і грошовим утриманням у розмірах, достатніх для того, щоб дати їм можливість цілком присвятити себе науковій підготовці», – зазначалося у положенні Наукового комітету [15, с. 118]. Усі наукові співробітники отримували продуктивний пайок. Держава виплачувала аспірантам стипендії, а іншим членам науково-дослідних кафедр – зарплату. Але і стипендії, і зарплати були низькими і прожити на них було важко.

Не дивлячись на складні умови, в яких розвивалася наука, важке матеріальне становище її співробітників, почалася розробка наукових досліджень. Про це свідчать і започатковані в ці роки періодичні видання. Так, Науковий комітет

організував випуск наукового журналу «Наука на Україні» (1922) та «Наукові записки» (1923) для науково-дослідних кафедр. З жовтня 1923 р. почав виходити «Журнал научно-дослідницьких кафедр» в Одесі, за перші півроку вийшли: № 1 – математичний, № 2 – медично-науковий, № 3 – суспільно-гуманітарних наук, № 4 – математичний [31, арк. 26]. У звіті Наркомосу за 1923/24 н.р. зазначалося, що на той час Науковий комітет вже видав два збірники «Наукових записок» і приготував кілька до друку, науково-дослідні кафедри в Одесі опублікували сім випусків «Записок», київські – 2 [14, с. 27]. Протягом 1924/25 академічного року планувалося видати 12 збірників «Наукових записок», 6 випусків праць науково-дослідних кафедр, що працювали в Києві, Одесі, Катеринославі та 12–15 друкованих аркушів наукових монографій [30, арк. 36].

Отже, у 1921–1922 рр. наукові дослідження, які в дореволюційний період виконувалися в університетах і в УАН – в період діяльності українських урядів, перенесли у створювані в ці роки науково-дослідні кафедри, які узгоджували свою наукову роботу з Всеукраїнською академією наук – найвищою науковою установою, яка очолювала всю систему наукових досліджень у республіці. В «Операційному плані Укрголовпрофосу на 1922 р.» зазначалося: «Досвід створення науково-дослідних кафедр по всім галузям знань при учбових інститутах, застосований вперше на Україні замість університетів, мав на меті створити університет нового типу, який охоплює всі багаточисленні теоретичні та

практичні науки. На місце пасивного споглядання теорії бувших університетів, відірваної від практики, поставлено активізм, який направлено на систематичне вивчення та дослідження галузі реалізації народного господарства та культури. Це був перехід від теорії до практики, перший організаційний крок зближення науки та техніки, теорії та виробництва, від споглядання до активності... У запланованих та створюваних державою науково-дослідних кафедрах, як першій майбутніх науково-дослідних інститутів, наукове дослідження та підготовка аспірантів перестали бути особистою справою окремих професорів, а повинні були стати справою радянської держави» [16, арк. 120].

Таким чином, характеризуючи загалом організацію науково-дослідних кафедр в Україні протягом 1921–1922 років, зазначимо, що вона започаткувала, зробила перші кроки у підготовці наукових та науково-педагогічних кадрів. Завдяки створенню науково-дослідних кафедр започаткований розвиток наукових досліджень, спрямованих на ліквідацію кадрового дефіциту в країні. І хоч науково-дослідні кафедри не змогли повністю забезпечити державу в необхідних кадрах, вони стали суттєвим фундаментом для подальшої підготовки наукової та науково-педагогічної інтелігенції [22, с. 55].

Зупинимося детальніше на діяльності науково-дослідних кафедр педагогіки. Зазначимо, що у 20-х роках почала стрімко розвиватися рефлексологія. Сам термін «рефлексологія» ввів до наукового обігу Володимир Бехтерев (1857–1927) – російський фізіолог, невропатолог, психіатр, психолог. Сутність рефлексології полягала в тому, що вся поведінка людини, починаючи з елементарних органічних реакцій і закінчуючи найскладнішими актами творчості, спирається на різного рівня рефлексії.

Рефлексологія стала головним фундаментом для розвитку педології і педагогіки. Провідні вчені того часу – О. Залужний, І. Соколянський, В. Протопопов, А. Володимирський та ін. – були одночасно і рефлексологами, і педологами. Але педологія, як наукове поняття, є ширшим, ніж рефлексологія. Педологія – комплексна наука про дитину, предметом вивчення вважала дитину й охоплювала своїм змістом анатомію, фізіологію, біологію, психологію, педагогіку та соціологію дитини¹.

Основою педології стали ідеї вільного ви-

ховання дитини, що дістали назву педоцентризму, в основі якого лежить концепція про те, що зміст, організація й методи навчання визначаються головним чином інтересами й потребами дитини, що вона – центр навчально-виховного процесу. Ці ідеї дістали значну підтримку й поширення ще наприкінці XIX – поч. XX ст. в течії «нового виховання», репрезентованій А. Фер'єром, О. Декролі, Дж. Дьюї, М. Монтесорі, В. Лаєм та ін. Педологія виділила дитинство як окремий специфічний період життєдіяльності людини, розглядала, вивчала його з усіх боків. Саме життєдіяльність дитини у всіх її виявах стала об'єктом і предметом педології [10, с. 143–146].

Поширеність педології в Україні у ранній радянський період зумовлювалася головним чином її орієнтацією на практику, тобто зв'язком з навчальним процесом. Адже саме у практичній роботі учителів та вихователів, яких катастрофічно не вистачало, зтикалися з питаннями, в першу чергу здоров'я дітей, їх психічного стану, соціального статусу, рівнем інтелектуального розвитку тощо.

Тому далеко не випадково, новостворені науково-дослідні кафедри отримали назву педологічних і зосередили у своєму складі і педагогів, і рефлексологів, і психологів, і фізіологів, і педіатрів тощо. В Україні на початку 20-х років започаткували свою діяльність три науково-дослідні кафедри педології: Київська, Харківська та Одеська.

Київська науково-дослідна кафедра педології розпочала свою роботу 16 листопада 1921 р. і була першою в Україні науково-дослідною кафедрою з педології. Метою діяльності кафедри було «вивчення дитини взагалі та як предмета виховання зокрема», а також розв'язання тих педагогічних проблем, що виникали в процесі роботи цієї освітньо-виховної системи.

19 листопада 1921 р. відбулися загальні збори кафедри, на яких було ухвалено 4 секції та їх персональний склад. Так, секцію педагогіки (яка об'єднала історію педагогіки, загальну педагогіку та педагогічну психологію) очолив керівник кафедри, професор С. А. Ананьїн; секцію фізіології та гігієни дитинства – В. В. Радзімовська; секцію практичної педагогіки – Я. Ф. Чепіга; на головування секцією дефективної дитини запросили лікаря А. В. Володимирського. До складу наукових співробітників обрали І. П. Соколянського, Р. І. Черанівського, О. М. Раєвського, В. А. Головковського, Г. Є. Жураковського, Пелеха, Готесмана та Слуцького. Секретарем кафедри стала В. В. Радзімовська [12, арк. 4–4 об].

Метою діяльності секції педагогіки визначено розв'язання основних проблем педагогіки, а саме: мета і завдання виховання у даний

¹ Див. про це: Сухомлинська О. В. Витоки й засади української школи рефлексології та педології (20-ті роки) / О. В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 3(4). – С. 107–116; Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 343–364.

історичний період, вивчення природи виховання, методів, засобів, форм і видів педагогічного процесу, соціальних умов та ін. В центрі уваги перебували питання співвідношення між вихованням та культурно-економічним життям суспільства; передбачалася розробка питань соціалізації виховання, шляхів та методів трудового соціального виховання, виховання раннього дитинства, виховання особистості, естетичного виховання, виховання творчих здібностей у дітей. Започатковувалося експериментальне дослідження різних форм дитячої праці та її педагогічної цінності, застосування трудового методу до виховання та навчання, педагогіки дитячого самоврядування. Ставилися завдання розробки програм, навчальних планів, загальних методів викладання в школі. Вивчалися питання наочності та засобів навчання, індивідуалізації у вихованні. Найбільшого значення науковці секції передбачали надавати проблемі трудового та соціального виховання, що було продиктовано вимогами часу [27, арк. 17–19].

Секція фізіології та гігієни дитинства ставила своєю метою вивчення анатомо-фізіологічних особливостей дитячого організму, законів та ритмів його фізичного розвитку, розробку системи фізичного виховання, умов та норм ортобіозу² дитини [27, арк. 17–19].

Особливого значення секція надавала розгортанню досліджень з вивчення біологічного розвитку та дослідженню нервової системи дитини, фізіологічної втоми, впливу праці на фізичний розвиток дитини, залежності між умовами життя та здоров'ям дитини, впливу цих умов на розвиток особистості, розробки вимог гігієни у навчально-виховному процесі, фізичному вихованню. Не менш важливими питаннями було і дослідження типових фізіологічних особливостей української дитини, встановлення її антропологічного типу [27, арк. 17–19].

Метою діяльності секції практичної педагогіки стало дослідження та розв'язання практичних питань навчання та виховання, а саме: розробка підручників, дитячих книг, іграшок, навчальних посібників, методик навчання тощо. Також секція передбачала займатися розробкою питань організації шкіл та дитячих будинків, клубів тощо, виробленням методики навчання дорослих на основі педологічних

досліджень [27, арк. 17–19].

Мета роботи секції дефективної дитини³ – дослідження форм та видів психо-фізіологічної дефективності, її класифікація, розробка методів та прийомів дослідження дефективності, шляхів та засобів її послаблення або усунення, вироблення методів виховання дефективних дітей та організації для них відповідних виховних установ [27, арк. 17–19].

Як бачимо, планів було багато і вони носили психологічний характер. Однак, Науковий комітет Укрголовпрофосу у листі № 82 від 5.1.1922 зазначив, що «з огляду на фінансовий стан, на перших порах навряд чи стане можливим розгорнути кафедру з педології у такому масштабі, у якому вона була проєктована у надісланих до Наукового комітету матеріалах. У середньому по Україні на сьогоднішній день прийнято норму для кожної кафедри у наступному складі: 1 керівник, 3 керівники секцій, 3 дійсних члени, 3 співробітники та 10 аспірантів. Тому Науковий комітет просить триматися приблизно даної норми» [12, арк. 13].

Отже, кафедра була змушена обмежити свою діяльність та скоротити штат. Науковий комітет 13.7.1922 р. затвердив такий особовий склад кафедри: завідуючий кафедрою – Степан Андрійович Ананьїн; дійсні члени – Костянтин Феофанович Лебединцев, Валентина Васиївна Радзімовська; керівник секції практичної педагогіки – Яків Феофанович Чепіга; науковий співробітник – Роман Іванович Черанівський; аспіранти: Геннадій Євгенович Жураковський, Костянтин Степанович Макульський. У цьому складі кафедра працювала з 1922 по 1924 р. [12, арк. 33]. Її робота відбувалася в досить скрутних умовах. Приміщення кафедра не мала, своїх лабораторій, приладь для дослідів та коштів на літературу та відрядження практично не виділялося. Кафедра користувалася приміщенням, лабораторіями, приладами та бібліотекою Київського інституту народної освіти (КІНО), установ ВУАН та ін. До того ж, у звіті кафедри за 1923–24 рр., зазначалося: «...заважає нормальній праці і відсутність потрібного числа аспірантів. Зі збільшенням числа співробітників кафедра буде мати можливість втягнути в свою науково-педагогічну роботу широкі кола вчителів, перенести свою діяльність на глибоку провінцію, аби

² Ортобіоз – термін, який означає здоровий, розумний спосіб життя; включає турботу про фізичне здоров'я, оптимальний ритм роботи та відпочинку, рухливу активність, раціональне харчування, культуру взаємин та особисту гігієну. Вперше термін «ортобіоз» був введений І. І. Мечниковим (1845–1916) у працях «Етюди о природе человека» (1903) та «Етюды оптимизма» (1907).

³ Дефективні діти – діти з тими чи іншими відхиленнями від нормального фізичного або психічного розвитку, які потребують виховання й навчання в спеціальних умовах. В основі цих відхилень лежать природжені чи набуті аномалії або дефекти (від лат. defectus – недолік, звідси широко вживаний у 1920–1930 рр. термін «дефективні діти»). Основні категорії дефектів: порушення слуху, зору, мови, розумова відсталість, різні порушення опорно-рухового апарату і т.д.

вивчити масову селянську школу» [5, с. 214–218].

Членами кафедри був ухвалений список кандидатів в аспіранти та плани їх роботи, а саме: Помагайба В. І. мав працювати у Київському дитячому містечку ім. Леніна з дослідженнями щодо Дальтон-плану; Ярошівський М. Ф. та Костюк Г. С. – у сільській школі; Заїкіна К. О. та Яцутін М. Ф. – у міських школах Києва та периферії. За їх участі планувалося широке дослідження дітей в установах соціального виховання для з'ясування питань спільного навчання та вивчення фізичного розвитку дітей [12, арк. 37].

Науково-дослідна праця аспірантів кафедри проходила під керівництвом С. А. Ананьїна, для них була розроблена та затверджена спеціальна програма занять (роботи): «1. Політичний мінімум. 2. Невелика полусамостійна робота по завданню кафедри. 3. Теоретичні та практичні заняття з методів колективного та індивідуального дослідження дитини. 4. Читання найновішої літератури з педології та педагогіки; реферування та розв'язання окремих питань, поставлених кафедрою. 5. Вивчення дитячого та юнацького руху. 6. Вивчення основ історії виховання. 7. Посильна участь у науковій діяльності кафедри. 8. Велика самостійно виконана робота» [12, арк. 35].

У звіті київської науково-дослідної кафедри педології за 1925–26 академічний рік читаємо про значні кадрові зміни. Так, у її складі вже не одна, а 4 секції: фізіології дитинства з підсекцією рефлексології (керівник кафедри та секції В. В. Радзімовська); експериментальної педагогіки й педагогічної психотехніки (керівник – О. М. Раєвський); дидактики (керівника немає, працю тимчасово розподілено між О. М. Раєвським та Й. Б. Селіхановичем); дошкільного виховання (керівник О. І. Дорошенко). Науковими співробітниками стали К. С. Макульський та Г. Є. Жураковський; аспірантами – В. І. Помагайба, М. В. Яцутін, Г. С. Костюк, Д. Ф. Миколенко, О. О. Андрієвська, М. Ф. Ярошевський, К. А. Заїкіна, М. К. Шейко, О. С. Кулініч, К. Т. Федоровський, О. Г. Дертева [5, с. 214–218].

З архівних джерел дізнаємося, що у зазначений період діяльності науково-дослідної кафедри педології її співробітники розробляли наступні питання: природи педагогічного процесу та його організації; об'єктивної оцінки успішності учнів та загального їх розвитку; виховних завдань в освітніх установах; обміну і хімічних властивостей крові дитини в зв'язку з конституцією й зовнішніми впливами та методику дослідження цієї проблеми та інші.

Отже, у 1925–26 академічному році кафедра збільшила штат співробітників та розширила свою діяльність в Києві і за його межами. Так, при київській консерваторії було засновано

педологічний факультет, який мав на меті підготовку педологів-музикантів для трудової школи. При цьому факультеті за сприяння кафедри було організовано кабінет для дослідження музичної обдарованості. Разом з цим за ініціативою кафедри на Черкащині і Чигиринщині засновано науково-педологічні асоціації, що працювали під безпосереднім керівництвом кафедри. Було започатковано також друкування окремого наукового видання «Наукові Записки» (1923) [4, с. 158–167].

До всього переліченого додамо ще й той факт, що Всеукраїнською педагогічною конференцією (17–22 липня 1922 р.) київська науково-дослідна кафедра педології була визначена єдиною на всій території України, яка мала досліджувати дитину в процесі її нормального розвитку.

Із заснуванням Українського Науково-дослідного інституту педагогіки у Харкові (1926) кафедра стала його Київською філією (1930). А в 1934 р., коли УНДІП переїхав до Києва, кафедра перестала існувати як самостійний науковий підрозділ і влилась в УНДІП, у різні його структурні одиниці⁴ [29, арк. 3].

Другою за значущістю на початку 1920-х років стала організація діяльності науково-дослідної кафедри педології в Одесі, особовий склад якої був ухвалений Науковим комітетом Укрголовпрофосу лише у січні 1924 р. Її керівником було призначено М. М. Тарасевича, дійсним членом – проф. Шацilo Б. А., науковими співробітниками – проф. Н. А. Загоровського та лікаря В. А. Тарасевича; аспірантами – лікаря Дізік Е. Я., лікаря Медведєва, педагогів В. В. Семікову та М. А. Сазонова [13, арк. 28–31].

Але науково-дослідна робота кафедри проходила і до її офіційного затвердження. Так, у звіті про діяльність кафедри за період з 1 січня по 1 липня 1923 р. зазначалося: «Постановою Колегії Укрголовпрофосу від 1.11.1921 р. Одеський педологічний інститут визнано науково-дослідною кафедрою педології в Одесі. Радою одеського педологічного інституту 13 листопада 1923 р. на посаду керівника кафедри обрано та затверджено Укрголовпрофосом М. М. Тарасевича (довідка наукового комітету від 9.11.1923 № 1156). Зі списку осіб, поданих на затвердження до особового складу кафедри, постановою Одеського наукового бюро від 9.03.1923 були ухвалені: керівник кафедри М. М. Тарасевич та троє

⁴ Цікавий факт, ще не розкритий і не досліджений сучасними науковцями: до 1937 року в Україні паралельно працювали два Науково-дослідних інститути педагогіки – у Києві та Харкові. І лише у квітні 1937 р. Постановою Ради Народних комісарів УРСР було ліквідовано Науково-дослідний інститут педагогіки в Харкові.

аспірантів – педагоги Н. Г. Прудніков і М. А. Сазонов та лікар Е. Я. Дізік» [13, арк. 26–27 об].

Основну мету діяльності кафедри педології в Одесі було визначено на Всеукраїнській педагогічній конференції у 1922 р., у постановках якої читаємо про напрями розгортання науково-дослідної роботи з педології на Україні: «...Київська кафедра педології повинна проводити свою роботу головним чином по лінії нормальної педології. Науково-дослідна ж кафедра педології в Одесі повинна бути при Педологічному інституті, причому у зв'язку з фактичним змістом робіт та наявністю відповідних співробітників у Одесі, науково-дослідна робота повинна проводитись тут головним чином у напрямку патологічної педології та педагогіки» [13, арк. 33–34]. Таким чином передбачалося, що одеська науково-дослідна кафедра педології буде займатися: 1) науковою розробкою біолого-психологічних, психопатологічних, соціальних та педагогічних питань з вивчення дітей – від зародження організму до завершення формування особистості; створенням науково-обґрунтованих заходів з оздоровлення, охорони, виховання дітей та боротьбою з дитячою дефективністю; 2) підготовкою спеціалістів-педологів; 3) розробкою різних педологічних та педагогічних питань, які були поставлені Науковим комітетом, або співробітниками кафедри [13, арк. 13–15].

З огляду на поставлену мету співробітники кафедри проводили як окремі експериментальні дослідження, так і вивчали дітей у зв'язку з біологічними та соціальними факторами їх росту та розвитку. Для цього у Лікарсько-педагогічному кабінеті м. Одеси та одеському дослідному колекторі для дефективних дітей, що діяли як допоміжні установи кафедри, проводився збір та аналіз великого фактологічного матеріалу про дітей («психогенетичний матеріал»), їх поведінку та творчість. Так, на основі 1000 медико-психологічних досліджень дітей кафедра виконала свою першу наукову роботу – класифікацію нормальних та дефективних дітей, яка відповідала тогочасним педологічним критеріям групування дітей за їх психо-нервовим станом.

Разом з цим кафедрою був зібраний значний матеріал (понад 2000 випадків) із стаціонарного спостереження за дітьми дослідної школи та Лікарсько-педагогічного кабінету за методикою та технікою виховання та навчання важких дітей [13, арк. 34–44]. Дані науковців, отримані у результаті таких спостережень, підлягали статистичній обробці для виявлення спадкових, зародкових, родових та післяродових факторів, що мали вплив на розвиток

особистості. Отримавши висновки, науковці проводили подальшу роботу у вивченні дитинства та боротьбі з дитячою дефективністю з метою створення науково-обґрунтованих заходів з оздоровлення, охорони, виховання молодого покоління, досліджували фізичну та психологічну організацію дефективних дітей. Співробітники кафедри розробили анкети (бланки), за допомогою яких проводився облік дефективного дитинства. Такі бланки застосовував Головоцвих і як зразки їх було розмножено для всієї України [13, арк. 18–19].

Кафедрою також розроблялися і проблеми виховання в установах Соцвиху. Цікаво, що результати досліджень свідчили про неефективність спільного навчання дівчат та хлопців в установах для дефективних дітей. Вивчалися і питання дитячої проституції, яку науковці розглядали не лише як форму дитячої «моральної дефективності», а як наслідок жаклих обставин дитинства та оточення, де росли дівчата; дитяча обдарованість досліджувалася за «методом Біне»⁵ з метою порівняння відповідей на питання

⁵ Альфред Біне (1857–1911) – французький психолог, розробник першого у світі тесту для оцінки розумового розвитку людини. В 1905 році А. Біне разом з Б. Сімоном розробив першу шкалу (систему тестів) для вимірювання загальної розумової обдарованості дітей. Потім вона кілька разів переглядалася авторами, які прагнули вилучити з неї всі завдання, що вимагають спеціального навчання. А. Біне виходив з уявлення про те, що розвиток інтелекту відбувається незалежно від навчання, в результаті біологічного дозрівання.

Шкала А. Біне в наступних редакціях (1908 і 1911) була перекладена на німецьку та англійську мови. Друга редакція шкали (1908) відрізнялася тим, що в ній був розширений віковий діапазон дітей – до 13 років, збільшено число завдань і введено поняття розумового віку. Саме широке поширення отримала друга редакція. Остання (третья) редакція шкали, опублікована в рік смерті Біне (1911), не внесла істотних змін.

Завдання в шкалах Біне були згруповані по віку (від 3 до 13 років). Для кожного віку підбиралися визначені тести, які вважалися відповідними певній віковій категорії, якщо їх виконувала більшість дітей даного віку (80–90 %). Дітям до 6 років пропонували чотири завдання, а дітям старше 6 років – шість. Завдання підбиралися шляхом дослідження великої групи дітей (300 осіб).

Показником інтелекту в шкалах Біне був розумовий вік, який міг розходитися з хронологічним. Розумовий вік визначався по успішності виконання тестових завдань. Випробування починалося з пред'явлення тестових завдань, відповідних хронологічного віку дитини. Якщо вона виконувала усі, їй пропонувалися завдання більш старшої вікової групи. Якщо дитина виконувала не всі завдання, а лише деякі з них, випробування припинялося. Якщо ж дитина не справлялася зі всіма завданнями своєї вікової групи, їй давалися завдання, призначені для більш молодшого віку. Ви-

тестів певних вікових груп дітей зі станом їх загального психофізичного розвитку та психонервового стану; вивчалися основні стимули організації колективу у різних вікових групах дітей (соціальний зв'язок, дитячий комуністичних рух); досліджувалася психічна активність дітей через визначення «об'єму психічної енергії», яку витрачає дитина на сприйняття та відновлення елементарного комплексу завдань та завдань, ускладнених на певну величину тощо [13, арк. 34–44].

На засіданні кафедри, яке відбулося 13.11.1922 р., вся її наукова діяльність була розподілена між двома секціями: нормальної педології, керівником якої став А. К. Монтели та патологічної педології, яку очолив керівник кафедри М. М. Тарасевич, а дійсними членами обрано: А. Г. Готалова-Готліба, І. С. Мільмана, С. О. Лозинського, Н. Г. Пруднікова, А. В. Громашевського, М. Н. Нейдин [13, арк. 16].

Секція нормальної педології вивчала закони нормального фізичного розвитку дітей, проводила дослідження дітей з біо-психологічного, антропологічного та медико-фізіологічного боків. Секція патологічної педології мала на меті вивчення відхилень у нормальному розвитку дитини та досліджувала фізичну дефективність, психічну дефективність та нервові хвороби дитячого віку.

Але незважаючи на таку інтенсивну та різнобічну наукову діяльність, з моменту офіційного оформлення (04.01.1924) кафедра проіснувала лише півроку. У витязі з протоколу № 34 засідання президії Укрголовпрофосу від 8 серпня 1924 р. читаємо: «...Про Одеський педологічний інститут. Ухвалили: заслухавши доповідь тов. Ряппо, Президія Головопрофосвіти

пробування проводилися до тих пір, поки не виявлявся вік, всі завдання якого вирішувалися випробуванням. Максимальний вік, всі завдання якого виконувалися випробуванням, називали базовим розумовим віком. Якщо, крім того, дитина виконувала також деяку кількість завдань, призначених для більш старших вікових груп, то кожне завдання оцінювалося числом «розумових» місяців. Тоді до числа років, що визначаються базовим розумовим віком, додавалося і деяке число місяців. Наприклад: дитина вирішила всі завдання, призначені для семирічного віку, і два завдання, розраховані для восьмирічної. Число додаткових місяців розраховувалося так: 12 місяців (рік) : 6 (число завдань для восьмирічок) = 2 місяці («Ціна» одного завдання); 2 міс. * 2 завдання = 4 міс. Отже, розумовий вік дитини дорівнює 7 років і 4 міс.

Розбіжність розумового і хронологічного віку вважалася показником або розумової відсталості (якщо розумовий вік нижче хронологічного), або обдарованості (якщо розумовий вік вище хронологічного). Тести А.Біне стали основою сучасних тестів для визначення коефіцієнту розумового розвитку.

вважає за необхідне: а) Одеський педологічний інститут ліквідувати. Курсантів після детального соціального відбору розташувати у Одеському ІНО; б) констатувати, що науково-дослідної кафедри педології, як такої, не існує» [13, арк. 95].

Відповідь на питання: Чому кафедра припинила свою діяльність? знаходимо у «Доповідній записці про результати обстеження Одеського губпрофосу та підвідомчих йому установ», надісланій до Наукового комітету Укрголовпрофосу 20.03.1923 р. за № 1099, де Я. П. Ряппо зазначав, що «...Також є зайвою кафедра педології. Науковий розвиток педології забезпечений обласною дослідною педологічною станцією, яка складалася з кабінету соціального виховання (нормальної педології) та лікарсько-педагогічного кабінету, де, у живому зв'язку з практикою соціального виховання може розгорнутися дослідна робота та повинен проходити підготовку педолог-дослідник». У цьому ж документі наголошувалося, що М. М. Тарасевич разом із посадою керівника кафедри обіймав посади обласного інспектора з «дефективного дитинства» та завідуючого лікарсько-педагогічним кабінетом, а також ректора педологічного інституту. Така кількість посад не сприяла поглибленню та розширенню роботи кафедри [28, арк. 74–75].

Підсумовуючи короточасну діяльність одеської науково-дослідної кафедри педології, звернемо увагу на те, що головними питаннями, якими займалася кафедра, було вивчення, а, отже, допомога значній кількості бездоглядних, безпритульних, хворих, морально дефективних та важких дітей. Науковці кафедри опікувалися питаннями, як виховувати та навчати таких дітей, як організувати їхнє життя, розробляли методику та техніку виховання цих дітей у допоміжних установах кафедри – дослідному колекторі та лікарсько-педагогічному кабінеті.

Ми проаналізували діяльність двох науково-дослідних кафедр педології у Києві і Одесі. Але у 20-х рр. центром науково-педагогічної думки був Харків – столиця УСРР, де знаходився Народний комісаріат освіти України, саме у цьому місті концентрувалися найкращі наукові кадри. Спочатку, у 1920 році, центром розвитку педагогічної науки став Харківський інститут народної освіти (ХІНО), зокрема його факультет соціального виховання, створений у 1921 р.

У липні 1922 р. декан факультету соціального виховання ХІНО О. І. Попов звернувся до наукового комітету Укрголовпрофосу з пропозицією організувати в Харкові науково-дослідну кафедру педології. Оскільки в Києві і Одесі вже діяли такі науково-дослідні кафедри, які зосереджували свої дослідження переважно на Правобережній Україні, пропонувалося організувати третю кафедру в Харкові, яка стала

б центром науково-дослідної роботи для всієї УСРР. Автор звернення вважав, що для цього в Харкові є всі необхідні умови, а саме: «...факоцвос и педкурсы, где педология является обязательным и главнейшим предметом преподавания, кабинет экспериментальной педологии... Психоневрологический институт и кабинет социального воспитания Главсоцвоса..., ряд ученых и компетентных лиц – проф. Ю. С. Семковский, проф. В. Я. Данилевский, проф. В. П. Воробьев, проф. Н. Ф. Белоусов, д-р Гайманович, д-р П. И. Кравцов, преподаватели факультета социального воспитания: доктор Б. А. Шаццо, А. Г. Дьяков, А. И. Попов, доктор А. П. Прусенко, А. И. Гендриховская, Я. А. Мамонтов и другие» [26, арк. 1].

31 січня 1923 р. науковий комітет Укрголовпрофосу схвалив рішення про створення науково-дослідної кафедри педології в Харкові, керівником її призначили О. І. Попова. Тоді ж було визначено її структуру та затверджено керівників секцій, а саме: загальної педології – професора, завідувача кафедрою біології на факультеті соціального виховання ХІНО Б. А. Шаццо; патологічної педології – професора медінституту В. Г. Воробйова; соціальної педології – начальника Головоцвиху УСРР Л. Р. Менжинську та педагогіки – керівника кафедри О. І. Попова. Дійсними членами кафедри стали викладачі факультету соціального виховання О. Г. Дьяков та Я. А. Мамонтов; науковими співробітниками – А. І. Гендрихівська та М. О. Панченко; позаштатними дійсними членами – В. Є. Бутвин, І. П. Соколянський, Ю. С. Лемківський, В. Я. Данилевський, М. М. Зотін та В. О. Арнаутов. Отже, харківська кафедра педології була найбільшою з усіх кафедр педології в Україні. На початку своєї діяльності вона налічувала 4 секції та 14 науковців та, як бачимо із назв секцій, займалася всебічним вивченням педології і педагогіки [26, арк. 6–9, 11].

Метою діяльності кафедри було визначено наукове дослідження природи дитини та підготовка вчених-педологів. Планувалася робота з дослідження фізичної природи дитини як основи всього виховного процесу; психічної природи дитини як нормальної, так і дефективної; соціальної природи дітей. Науковці також мали займатися і вивченням суто педагогічних проблем – фізичного, естетичного та соціального виховання тощо [26, арк. 3].

З моменту свого заснування кафедра викликала великий інтерес педагогів, лікарів і студентів Харкова та інших міст – Києва, Одеси, Катеринослава, Полтави та Миколаєва. Вже у 1925/26 н. р. кафедра налічувала 30 осіб, складалася з 4 секцій та однієї комісії: 1) секція рефлексології, яку очолив В. П. Протопопов;

2) секція соціальної педагогіки, керівник О. С. Залужний; 3) секція історії педагогіки і освіти, яку очолив Я. А. Мамонтов; 4) секція методики й дидактики з підсекціями соцвиху, профосвіти та політосвіти, керівником якої призначили Я. Ф. Чепігу. Програмно-методичну комісію очолював керівник кафедри О. І. Попов. І. П. Соколянський, О. Г. Дьяков, В. Є. Бутвин стали її дійсними членами, а науковими співробітниками обрали А. І. Гендрихівську, Н. О. Панченкову, В. І. Яковліва, П. І. Духно, А. П. Головченко. Також у складі кафедри налічувалося 17 аспірантів (К. Я. Сліпко, Й. І. Зільберфарб, С. І. Попів, Р. Ю. Кривусева, А. М. Мандрика, А. М. Волобуєв, П. Т. Мостовий, Т. П. Гарбуз, М. М. Васильківський, Л. І. Старинкевич, Е. С. Катков, Н. М. Сибірцева, Е. Г. Урисон, А. Я. Гольденберг, Е. О. Тумалевич, Г. Н. Мацкевич, Ц. С. Картузанська) та 23 кандидати в аспіранти [26, арк. 24].

Серед питань, які мала розробляти секція рефлексології, були визначені такі: вивчення механізмів поведінки особи, зокрема вивчення механізмів рухової сфери організму, механізмів реакції зосередження (уваги) та гіпноїдного стану. Також секція планувала працювати над питаннями «лабораторного»⁶ та «природного» експерименту, проблемами безпосередньої організації експерименту в школі [26, арк. 25].

До кола питань, які планувала досліджувати секція соціальної педагогіки, відносилися такі: статистична обробка експериментальних даних, метод кореляції, метод тестів в педагогіці, розробка схеми об'єктивного обліку праці в освітніх установах.

З самого початку кафедра організувала наукову роботу і у формі лекцій та семінарів. Так, на семінарських заняттях заслуховувалися наступні теми: «Сучасна рефлексологія та педагогіка», «Колективна рефлексологія та марксистська соціологія», «Зміст і методи колективної рефлексології», «Рефлексологія дитячого колективу», «Типи дитячих колективів і класифікація їх», «Колектив і особистість», «Спостереження та експеримент в сучасній педагогіці», «Методика спостереження дитячого колективу», «Методика натурального педагогічного експерименту» [26, арк. 25].

Секція історії педагогіки зайнялася вивченням історії соціалістичних педагогічних сис-

⁶ Природний експеримент проводиться у звичних умовах навчання і виховання з їх збереженням, що дає можливість враховувати та багаторазово відтворювати досліджувані явища. Лабораторний експеримент відбувається в штучних (лабораторних) для досліджуваного явища умовах, коли експериментатор спеціально організовує ситуацію для з'ясування явища або окремих його характеристик, ініціює очікуваний процес і моделює штучно всі необхідні для цього умови.

тем та історії народної освіти в Україні. Так, О. Г. Дьяков досліджував педагогічні матеріали Великої французької революції; В. Є. Бутвин вивчав історію освіти України 1917–1925 рр.; Я. А. Мамонтов досліджував еволюцію педагогічних поглядів на особистість і суспільність; Л. І. Старинкевич вивчала соціальні елементи педагогіки Ж.-Ж. Руссо; Й. І. Зільберфарб займався дослідженням педагогіки Ш. Фур'є; М. М. Васильківський вивчав марксистську педагогіку. На засіданнях кафедри співробітники цієї секції регулярно виступали з повідомленнями і доповідями. Так, в архівних джерелах зазначається, що О. Г. Дьяков і Й. І. Зільберфарб виступили на тему: «Про історико-педагогічну періодизацію та систематизацію», В. Є. Бутвин – «Критичний огляд джерел до історії народної освіти на Україні», Я. А. Мамонтов – «Про організацію історико-педагогічного архіву УСРР» [26, арк. 25].

Секція дидактики й методики, за тими ж архівними джерелами, приступила до розробки наступних тем: «Дидактика й її місце серед педагогічних знань» (Я. Ф. Чепіга), «Сутність педагогічного процесу; роль в ньому дітей, учителя, дидактичного матеріалу» (стажист Грабенко), «Теорія навчального плану. Комплексна система» (аспірант Т. П. Гарбуз), «Комплексна система в радянських школах», «Форми педпроцесу; дитячі установи, дитячі організації, роль вулиці, підприємства, батьківщини» (Дубровин, Рубінштейн), «Допоміжні чинники в процесі виховання й навчання: книжка, бібліотека, театр, музей, кіно» (В. Павловський, П. Мостовий), «Головні етапи виконання навчального плану: а) планування, б) методи й засоби педагогічної роботи, облік її» (О. Г. Дьяков), «Принципи планування роботи в дитячих установах» (В. Павловський), «Дослідний метод у комплексній системі» (Р. Ю. Кривусева), «Методика навчання грамоти» (Т. П. Гарбуз, Каганська), «Ланкова система» (Таран, П. Ю. Волобуєв), «Дальтон-план» (Рубінштейн, Дубровин, Парадиський). У секції була запланована експериментальна робота з розробки та впровадження дидактичного матеріалу та обробки одержаних результатів за допомогою тестів. Для її здійснення розроблялися питання тестів і методик їх застосування в дитячих установах (А. М. Мандрика) [26, арк. 26].

Завданням програмно-методичної комісії стала підготовка необхідних навчальних програм та методичних матеріалів відповідно до завдань, окреслених Наркомосом з одного боку та потребами школи з іншого, і таких, що відповідали науковим здобуткам кафедри: «Ця комісія є найбільш удосконаленим органом постійного й якнайінтенсивнішого зв'язку кафедри (як

наукової установи) з життям, з виробництвом, з радянським будівництвом. В цій комісії наукові здобутки кафедри перетворюються в практичний матеріал, що негайно йде в життя» [26, арк. 27].

Праці науковців кафедри привертали до себе увагу та були відомі і за межами України. Зокрема, члени кафедри досліджували питання методів й методик у педагогічному процесі, особливо методики роботи з підлітками та у закладах професійної освіти, а також розробляли класифікації методів освітньої роботи. Багато уваги приділялося комплексній системі навчання у радянських школах. Результати досліджень публікувалися у журналах «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» (головним редактором якого був член кафедри, проф. В. П. Протопопов), «Шлях освіти» (головний редактор Я. Ряшпо) та ін. Також досліджувалися джерела та методологічні засади розвитку історії народної освіти в Україні, життя та діяльність окремих педагогічних персоналій. Результатом цих пошуків стало видання «Хрестоматії сучасних педагогічних течій» Я. А. Мамонтова, яка побачила світ у 1924 р. (український переклад вийшов у 1926 р. зі значними змінами й доповненнями). Значного розголосу набула і діяльність секції педагогіки особистості, яку очолював проф. І. П. Соколянський. За його ініціативи створювалися лікарсько-педологічні кабінети, які об'єднали всю науково-практичну роботу з дефектології.

Підсумовуючи діяльність харківської науково-дослідної кафедри педагогіки, зазначимо, що в галузі рефлексології, як і в галузі соціальної педагогіки у розглядуваний історичний період фундаментальних наукових розробок не було. Науковці кафедри уперше формували ці дисципліни в радянській інтерпретації, на марксистській основі обґрунтовували їх наукові цілі та методику, вивчали механізми, зумовленість та соціальну спрямованість поведінки особистості й колективу [24, с. 239]. Крім цього, працівники кафедри організували при ХНО постійно діючі курси перепідготовки вчителів, курси підвищення кваліфікації керівників трудових процесів у школах різного напрямку [25, с. 134].

У грудні 1925 р. бюро кафедри прийняло рішення назвати свій науковий підрозділ кафедрою педагогіки з 4-ма секціями: методології, рефлексології, соціальної педології та педагогічної техніки. Цього ж року її завідувач (О. І. Попов), з огляду на зростання та поглиблення роботи кафедри, подав клопотання до президії Укрнауки про перетворення її на Науково-дослідний інститут педагогіки. У документі, зокрема, зазна-

чалось, що кафедра об'єднала навколо себе найбільш активних і кваліфікованих працівників наукової педагогіки м. Харкова, а також сприяла популяризації наукових досліджень педагогічних проблем: її співробітники організували три рефлексологічні лабораторії та лабораторні студії з проблем соціальної педагогіки і методики з дидактикою (разом з Досвідною станцією Укрсоцвиху) [24, с. 240].

19 грудня 1925 р. Управління науковими установами Наркомосу УСРР затвердило проект реорганізації Харківської науково-дослідної кафедри педагогіки в Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП), який організаційно оформився в жовтні 1926 р. Директором був призначений О. І. Попов. На кінець грудня 1926 р. в Інституті налічувалося 11 секцій: секція системи освіти (завідувач Я. П. Ряпшо), секція історії педагогіки (Я. А. Мамонтов), секція педагогіки особистості (І. П. Соколянський), секція педагогіки колективу (О. С. Залужний), секція рефлексології (В. П. Протопопов), секція дошкільного виховання (А. І. Гендрихівська), секція методики шкільної праці (О. Г. Дяков), секція методики виробничого навчання (Я. В. Столяров), секція методики масової політосвіти (М. С. Волобуєв), секція методики шкільної політосвіти (Ю. І. Озерський) [7, с. 54].

Із створенням УНДІПу передбачалося, що всі науково-дослідні кафедри педагогіки й дослідні станції соцвиху, які працюють в Україні, мають підпорядковуватися Інституту на правах його філій.

Такими були перші, початкові кроки молоді радянської України на шляху до організації науково-дослідної роботи у республіканському масштабі. Подальший розвиток науково-дослідних установ нами буде розглянуто у наступних розвідках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бистров М. А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917–1930 рр.) / М. А. Бистров. – Х., 1974. – 142 с.
2. Вища школа УРСР за 50 років: в 2 ч. – К., 1967. – Ч. 1 (1917–1945). – 394 с.
3. Дальнейшее развитие сети научно-исследовательских кафедр на Украине // Наука на Украине. – 1922. – № 2. – С. 136–138.
4. Діяльність Київських науково-дослідних кафедр // Наукові записки. Орган Київських науково-дослідних кафедр. – К., 1923. – Т. 1. – С. 158–167.
5. Звіт київської науково-дослідної кафедри педології про працю за 1925–1926 акад. рік // Наука на Україні. – 1927. – № 2–4. – С. 214–218.
6. Иванова Л. В. Формирование советской научной интеллигенции (1917–1927) / Л. В. Иванова. – М., 1980. – 392 с.
7. Інститут педагогіки: погляд через роки (До 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного Інституту педагогіки) / ред. колегія. – К. : Педагогічна думка, 2002. – 216 с.
8. Кузьменко М. М. Науково-педагогічні кадри вищої школи Радянської України в 1920–1930 рр. / М. М. Кузьменко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2003. – № 1. – С. 147–154.
9. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші документи Комуністичної партії та Радянського уряду (1917–1959) : в 2 т. – К., 1960. – Т. 1. – 880 с.
10. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник / Левківський М. В. – вид. 4-те. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
11. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки / В. В. Липинський. – Донецьк, 2000. – 248 с.
12. Матеріали про організацію та роботу Київської науково-дослідної кафедри педології (протоколи, звіти, доповідні записки, кошториси, штатний розклад). Список наукових робітників науково-дослідної кафедри педології в м. Києві на листопад 1921 р. – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 463, арк. 4–37.
13. Матеріали про організацію та роботу науково-дослідної кафедри педології при Одеському педологічному інституті (протоколи, звіти, доповідні записки, резолюції зборів). – ЦДАВО України, Ф. 166, оп. 2, спр. 468, арк. 13–44.
14. Народна освіта на Вкраїні. Народний комісаріат освіти УСРР. Звіт за 1923/1924 учбовий рік. – К., 1924. – 206 с.
15. Научный комитет Укрглавпрофобра // Наука на Украине. – 1922. – № 1. – С. 109–120.
16. Операційний план Укрголовпрофосу на 1922 р. – ЦДАВО України, р-4805, оп. 1, спр. 14, арк. 120.
17. Осмоловська О. Ю. Діяльність науково-дослідних кафедр та їх роль у підготовці наукових кадрів України (1920–1930-і рр.) / О. Ю. Осмоловська // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : збірник статей. – К. : Інститут історії України НАН України, 2002. – Вип. 6. – С. 233–239.
18. Ряпшо Я. Положення про науково-дослідні

- кафедри УРСР / Я. Ряпшо // Наука на Україні. - 1922. - № 1. - С. 112-116.
19. Ряпшо Я. П. Реформа высшей школы на Украине в годы революции (1920-1924) : сборник статей и докладов / Я. П. Ряпшо. - Х., 1925. - 156 с.
20. Семковский С. Ю. Задачи научно-исследовательских кафедр / С. Ю. Семковский // Наука на Украине. - 1922. - № 1. - С. 5-13.
21. Столяров Я. На путях к советскому ВУЗу / Я. Столяров // Путь просвещения. - 1924. - № 10. - С. 81-102.
22. Тарнавська С. Організація та діяльність науково-дослідних кафедр в Україні в 1920-ті роки / С. Тарнавська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2010. - № 99. - С. 53-56.
23. Українізація наукових установ. - ЦДАВО України. - Ф. р-4805, оп. 1, спр. 15, арк. 65-69.
24. Утворення Науково-Дослідного Інституту Педагогіки в Харкові // Шлях освіти. - 1925. - № 12. - С. 239-241.
25. Харківський університет - рідному місту. - Х. : НМЦ «СД», 2004. - 200 с.
26. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1206, арк. 6-9, 11-27.
27. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 463, арк. 11-19.
28. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 465, арк. 74-75.
29. ЦДАВО України, ф. Р-2, оп. 7, т. 1, спр. 28132. Матеріали про роботу науково-дослідних інститутів УПСР (постанови уряду, доповідні записки, листи тощо), арк. 3.
30. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1156, арк. 6-36.
31. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 426, арк. 26.